

Försvararsamtal

BAKGRUND

Enligt lagen (2007:980) om tillsyn över viss brottsbekämpande verksamhet (tillsynslagen) har Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden till uppgift att genom inspektioner och andra undersökningar utöva tillsyn bl.a. över brottsbekämpande myndigheters användning av hemliga tvångsmedel och därmed sammanhängande verksamhet. Nämnden får uttala sig om konstaterade förhållanden och sin uppfattning om behov av förändringar i verksamheten och ska verka för att brister i lag eller annan författning avhjälps (2 § andra stycket tillsynslagen). Nämnden har på eget initiativ beslutat att granska regelverket om avlyssningsförbudet avseende s.k. försvararsamtal. Granskningen syftar till att undersöka hur hemlig teleavlyssning och hemlig rumsavlyssning hanteras av polisen då det under avlyssningen framkommer att samtal pågår mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare.

RÄTTSLIG REGLERING

Hemlig teleavlyssning får inte ske av telefonsamtal eller andra telemeddelanden mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare. Om det framkommer under avlyssningen att det är fråga om ett sådant samtal eller meddelande, ska avlyssningen avbrytas. Upptagningar och uppteckningar ska, i den mån de omfattas av förbudet, omedelbart förstöras. (27 kap. 22 § rättegångsbalken)

Hemlig rumsavlyssning får inte avse samtal eller annat tal där någon som yttrar sig, på grund av bestämmelserna i 36 kap. 5 § andra-sjätte styckena rättegångsbalken, inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som har sagts eller på annat sätt framkommit (5 § första stycket lag [2007:978] om hemlig rumsavlyssning). Detta inbegriper bland annat samtal mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare. Om det under rumsavlyssningen framgår att det är fråga om ett sådant samtal eller sådant tal, ska avlyssningen omedelbart avbrytas. En upptagning eller uppteckning som innehåller samtal eller tal som inte får omfattas av hemlig rumsavlyssning ska i dessa delar omedelbart förstöras (5 § första stycket andra meningen och andra stycket lag om hemlig rumsavlyssning). Avlyssningsförbudet avseende försvararsamtal vid hemlig

televlyssning som sker med stöd av lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott har huvudsakligen utformats på motsvarande sätt.

Motivet till avlyssningsförbudet är att den som är misstänkt för brott måste kunna förlita sig på att det han eller hon säger till sin försvarare inte kommer till de brottsutredande myndigheternas kännedom utan hans eller hennes samtycke. Detta gäller oavsett hur han eller hon kommunicerar med sin försvarare.¹ Den misstänktes rätt att biträdas av en försvarare har ansetts utgöra den bästa garantin för att sörja för den misstänktes trygghet och förhindra oriktiga domar i invecklade brottmål.²

Vid senare avlyssning av inspelat samtal eller tal ska avlyssningen avbrytas och det aktuella avsnittet förstöras om inspelningen innehåller samtal mellan den misstänkte och dennes försvarare.³ Avlyssningsförbudet träffar även den situation då den som utsätts för hemlig rumsavlyssning talar i telefon med sin försvarare trots att endast den del av samtalet som den misstänkte står för kan tas upp.⁴

Försvararbegreppet omfattar både offentliga och privata försvarare. En offentlig försvarare förordnas av rätten medan det inte finns några formkrav för hur en privat försvarare utses (21 kap. 3-4 §§ rättegångsbalken). Den misstänkte kan t.ex. utse en privat försvarare genom att muntligen inför undersökningsledaren, åklagaren eller rätten ange en viss person som försvarare eller genom att skriftligen uppge vem som ska försvara honom eller henne.

TILLSYNENS OMFATTNING

Nämnden har vid granskningen genomfört en enkätundersökning som riktats till polisen. Enkäten ([bilaga 1](#)) har skickats till Polismyndigheterna i Norrbotten, Skåne, Stockholms län, Värmland och Västra Götaland.

Nämnden har särskilt inriktat granskningen på

- polismyndigheternas rutiner för att avbryta en pågående avlyssning,
- polismyndigheternas rutiner för att förstöra upptagningar och uppteckningar avseende försvararsamtal,
- om polismyndigheterna tillämpar regelverket på samma sätt,
- eventuella brister i rättstillämpningen, och
- om det finns behov av förtydligande regler eller förstärkt kontroll.

¹ Prop. 1988/89:124 s. 46.

² Ekelöf, Per Olof, Rättegång andra häftet, Norstedts Juridik AB, upplaga 8:2, utgivet år 2002, s. 90.

³ Prop. 1988/89:124 s. 47.

⁴ Prop. 2005/06:178 s. 103.

Polismyndigheterna har haft möjlighet att motivera och resonera kring sina svar. Nämnden har även begärt och tagit del av de nämnda polismyndigheternas interna styrdokument avseende hemlig teleavlyssning och hemlig rumsavlyssning.

Vidare har Advokatsamfundet, på förfrågan från nämnden, redogjort för sin uppfattning bl.a. om polisens tillämpning av regelverket.

BEDÖMNING

Iakttagelser vid granskningen

Genom de besvarade enkäterna framgår att alla fem polismyndigheter har för ändamålet fungerande rutiner såtillvida att avlyssningar omgående avbryts och att upptagningar eller uppteckningar inte granskas när det står klart att avlyssningen omfattar kommunikation mellan den misstänkte och dennes försvarare. Polismyndigheterna har redovisat olika rutiner för förstöring men såvitt nämnden erfar är risken liten för att upptagningar eller uppteckningar av försvararsamtal inte förstörs.

Av svaren har emellertid framkommit att polismyndigheterna har olika rutiner för att identifiera försvararsamtal och för att förstöra upptagningar och uppteckningar från sådana samtal. Av svaren framgår även att polismyndigheterna saknar rutiner för dokumentation i de fall då avlyssningen avbrutits på grund av att den misstänkte samtalat med sin försvarare. Vid granskningen har vidare uppmärksammats att polismyndigheterna saknar interna riktlinjer eller särskilda rutinbeskrivningar för tillämpningen av bestämmelserna om avlyssningsförbudet.

Identifiering av försvararsamtal

En väsentlig förutsättning för att kunna tillämpa avlyssningsförbudet är att polisen kan identifiera vilka som kommunicerar. Granskningen har inte gett nämnden anledning att anta att denna identifiering i normalfallet utgör en svårighet. Däremot har en polismyndighet som rutin att undersöka om den misstänkte har en offentlig försvarare, vilket kan underlätta identifieringen av försvararsamtal och därmed öka chansen att avbryta samtalet i ett tidigare skede än om polisen inte haft denna kännedom. De övriga polismyndigheterna har inte motsvarande rutiner och ingen av polismyndigheterna har som rutin att inhämta information om huruvida den misstänkte har en privat försvarare. Mot den bakgrunden vill nämnden uppmärksamma polismyndigheterna på betydelsen av att undersöka om den misstänkte har en försvarare eftersom det kan underlätta identifieringen av försvararsamtal.

Dokumentation i vissa fall

Polismyndigheterna har i sina svar uppgett att det inte finns några rutiner för att i tvångsmedelsärendet dokumentera att en avlyssning avbrutits p.g.a. att det varit fråga om ett försvararsamtal och att upptagningar och uppteckningar från sådan avlyssning förstörts. Däremot har några polismyndigheter som rutin att dokumentera uppgifter om försvararsamtal i avlyssningssystemet så att dessa uppgifter går att utläsa i systemet. Enligt nämndens uppfattning bör emellertid dessa uppgifter även dokumenteras i tvångsmedelsärendet trots att det inte finns någon sådan skyldighet i lag eller förordning. Dokumentation av sådana uppgifter i tvångsmedelsärendet har betydelse av flera skäl, t.ex. för att kunna följa handläggningen av det enskilda ärendet men också för att kunna överblicka att sådana åtgärder som enligt lag ska vidtas verkligen har utförts. Dokumentationen är avgörande för uppföljning och kontroll av de vidtagna åtgärdernas lagenlighet. Nämnden rekommenderar därför polismyndigheterna att i tvångsmedelsärendet dokumentera uppgifter om de åtgärder som vidtas när avlyssningen visat sig omfatta kommunikation mellan en misstänkt och dennes försvarare.

Interna riktlinjer m.m.

Ingen av de tillfrågade polismyndigheterna har särskilda rutinbeskrivningar eller interna riktlinjer för tillämpningen av bestämmelserna om avlyssningsförbudet. Med utgångspunkt från de svar som polismyndigheterna har lämnat synes ärenden där avlyssningsförbudet aktualiserats hanteras på ett godtagbart sätt. Nämndens uppfattning är dock att rutinbeskrivningar och interna riktlinjer vanligtvis bidrar till en mer enhetlig rättstillämpning och rekommenderar därför polismyndigheterna att utarbeta vägledningar avseende tillämpningen av bestämmelserna om avlyssningsförbudet.

Advokatsamfundets yttrande

Advokatsamfundet har med anledning av nämndens förfrågan inhämtat synpunkter och erfarenheter från ett stort antal advokater som huvudsakligen är verksamma som försvarare i brottmål samt från advokater som förordnats som offentliga ombud i ärenden om vissa hemliga tvångsmedel. Av samfundets yttrande framgår bl.a. följande. Hemliga tvångsmedel används ofta i ett tidigt utredningsskede då försvarare sällan har förordnats. Insynen i ärenden där hemliga tvångsmedel används är emellertid obefintlig och advokater underrättas vanligtvis inte om i vilka situationer som samtal har avlyssnats eller vilka åtgärder som vidtagits i samband med avlyssningen. Det går därför inte att göra några säkra uttalanden om huruvida polisens hantering av sådana ärenden står i överensstämmelse med tillämplig lagstiftning ifråga om de åtgärder som ska vidtas med upptagningar och uppteckningar från hemliga tvångsmedel när dessa innefattar kommunikation mellan den

avlyssnades och dennes försvarare. Det har dock inte uppmärksammats några brister i enskilda ärenden.

Sammanfattande bedömning

Sammanfattningsvis konstaterar nämnden att granskningen inte har visat några brister av större betydelse såvitt avser de berörda polismyndigheternas rutiner vid tillämpningen av bestämmelserna om avlyssningsförbudet. Såsom advokatsamfundet konstaterat innebär emellertid de begränsade möjligheterna att identifiera och följa upp enskilda ärenden svårigheter att kontrollera hur regelverket i praktiken efterlevs. Av den anledningen vill nämnden understryka att polisens faktiska hantering av ärenden där försvararsamtal kan förekomma är av särskild vikt för den enskildes rättssäkerhet. Enligt nämndens uppfattning kan den enskildes rättssäkerhet stärkas genom att polismyndigheterna verkar för att gemensamma rutiner utformas i verksamheten. Det kan t.ex. vara av betydelse att utarbeta enhetliga riktlinjer samt att underlätta uppföljning och efterhandskontroll genom en bättre dokumentation. Nämnden vill särskilt uppmärksamma värdet av att undersöka om den avlyssnade har en försvarare för att underlätta identifieringen av kommunikation dem emellan.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden beslutar att delge Rikspolisstyrelsen samt Polismyndigheterna i Stockholms län, Västra Götaland, Skåne, Värmland och Norrbotten detta uttalande.

Frågor kring tillämpningen av förbudet mot avlyssning av försvararsamtal

1 Inledning

Enkäten är uppdelad i följande tre avsnitt.

- Identifiera försvararsamtal
- Avbryta avlyssning av försvararsamtal
- Förstöra upptagningar och uppteckningar från försvararsamtal

Varje avsnitt inleds med en beskrivning av den rättsliga regleringen och därefter följer ett antal frågor. Med försvararsamtal avses telefonsamtal, andra telemeddelanden eller samtal mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare.

2 Identifiera försvararsamtal

Rättslig reglering

Hemlig teleavlyssning får inte ske av telefonsamtal eller andra telemeddelanden mellan den misstänkte och hans försvarare (27 kap. 22 § rättegångsbalken).

Hemlig rumsavlyssning får inte avse samtal eller annat tal där någon som yttrar sig, på grund av bestämmelserna i 36 kap. 5 § andra-sjätte styckena rättegångsbalken, inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som har sagts eller på annat sätt framkommit (5 § första stycket lag [2007:978] om hemlig rumsavlyssning). Detta inbegriper bland annat samtal mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare.

Frågor

2.1 Hur får polisen kännedom om huruvida den misstänkte, som är föremål för hemlig teleavlyssning eller hemlig rumsavlyssning, har en offentlig försvarare?

2.2 Hur får polisen kännedom om huruvida den misstänkte, som är föremål för hemlig teleavlyssning eller hemlig rumsavlyssning, har en privat försvarare?

2.3 Får polisen kännedom om den misstänkte har en försvarare i ett annat ärende?

2.4 Hur kan polisen identifiera att avlyssningen omfattar ett telefonsamtal, andra telemeddelanden eller samtal mellan den misstänkte och hans eller hennes försvarare? Vem utför denna identifiering? Vad dokumenteras?

3 Avbryta avlyssning av försvararsamtal

Rättslig reglering

Hemlig teleavlyssning får inte ske av telefonsamtal eller andra telemeddelanden mellan den misstänkte och hans försvarare. Om det framkommer under avlyssningen att det är fråga om ett sådant samtal eller meddelande, ska avlyssningen *avbrytas*. (27 kap. 22 § rättegångsbalken)

Om det under rumsavlyssning eller teleavlyssning, som meddelats med stöd av lagen (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott, framkommer att det är fråga om ett sådant samtal ska avlyssningen *omedelbart avbrytas* (5 § första stycket lag om hemlig rumsavlyssning och 11 § första stycket lag om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott).

Frågor

3.1 Vem avbryter avlyssningen av försvararsamtal?

3.2 Dokumenteras det att avlyssningen avbrutits? På vilket sätt?

3.3 Vad innebär det för er i praktiken att det ställs olika krav på när avlyssningen ska avbrytas (*avbrytas* jämfört med *omedelbart avbrytas*)?

4 Förstöra upptagningar och uppteckningar från försvararsamtal

Rättslig reglering

Upptagningar och uppteckningar ska, i den mån de omfattas av förbudet, *omedelbart förstöras* (27 kap. 22 § första stycket andra meningen rättegångsbalken, 11 § andra stycket lagen om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott och 5 § andra stycket lagen om hemlig rumsavlyssning).

Frågor

4.1 När förstörs upptagningar och uppteckningar som omfattas av förbudet?

4.2 Beslutas särskilt att upptagningarna och uppteckningarna ska förstöras?
Vem fattar det beslutet?

4.3 Dokumenteras att upptagningarna och uppteckningarna har förstörts?
På vilket sätt?

4.4 Förekommer det att upptagningarna granskas i sin helhet innan de förstörs? Varför?

TACK FÖR ER MEDVERKAN!